

Nepilnamečių laisvės atėmimo vietos

*Ištrauka iš Devintosios bendrosios ataskaitos,
paskelbta 1999 m.*

Ižanginės pastabos

20. Kai kuriose ankstesnėse bendrosiose ataskaitose CPT išdėstė kriterijus, kuriais jis vadovaujasi inspektuodamas įvairias laisvės atėmimo vietas: policijos areštines, pataisos įstaigas, sulaikytų imigrantų laikymo centrus ir psichiatrijos įstaigas.

Komitetas taiko aukščiau nurodytus kriterijus nepilnamečiams (t.y., asmenims iki 18 metų), kuriems atimta laisvė, tiek, kiek jie yra tinkami. Tačiau, nepriklausomai nuo priežasčių, dėl kurių jiems buvo atimta laisvė, nepilnamečiai savaime yra labiau pažeidžiami už suaugusius. Todėl būtinas ypatingas budrumas siekiant užtikrinti, kad jų psichinė ir dvasinė gerovė būtų tinkamai apsaugota. Norėdamas akcentuoti netinkamo elgesio su nepilnamečiais, kuriems atimta laisvė, prevencijos svarbą, CPT paskyrė šį Devintosios bendros ataskaitos skyrių kai kuriems specifiniams šioje srityje inspektavimo metu nagrinėjamiems klausimams aprašyti.

Tolesnėse dalyse Komitetas, prieš pradėdamas analizuoti sąlygas, kurios laisvės atėmimo vietose turėtų būti sukurtos specialiai nepilnamečiams, nurodo eilę nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos prieš netinkamą elgesį, garantijų kurios. Komitetas tikisi tokiu būdu aiškiai išdėstyti nacionalinės valdžios įstaigoms savo poziciją dėl tai, kaip su tokiais asmenimis turėtų būti elgiamasi. Kaip ir ankstesniais metais, **CPT būtų dėkingas už pastabas šiai esminiam Bendros ataskaitos skyriui.**

21. Pirmiausia Komitetas norėtų pabrėžti, kad bet kokie jo šioje srityje vystomi standartai turėtų būti vertinami kaip papildomi tiems, kurie yra įtvirtinti kituose tarptautiniuose dokumentuose, įskaitant 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, 1985 m. Jungtinių Tautų standartines minimalias nepilnamečių justicijos administravimo taisykles (*Pekino taisykles*), 1990 m. Jungtinių Tautų taisykles dėl elgesio su nepilnamečiais, kuriems atimta laisvė, ir 1990 m. Jungtinių Tautų nuorodas dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos (*Rijado nuorodas*).

Komitetas taip pat norėtų išreikšti savo pritarimą vienam iš aukščiau nurodytuose dokumentuose įtvirtintų esminių principų: nepilnamečiams laisvės atėmimas turėtų būti taikomas tik kaip kraštutinė priemonė ir tik trumpiausiam įmanomam laikotarpiui (žr. Vaiko teisių konvencijos 37 b straipsnį ir Pekino taisyklių 13 ir 19 taisykles).

Apsaugos prieš netinkamą elgesį su nepilnamečiais priemonės

22. Pagal įgaliojimus pirmasis CPT prioritetas inspektuojant nepilnamečių laisvės atėmimo vietas yra išsiaiškinti, ar su nepilnamečiais nėra tyčia netinkamai elgiamasi. Iki šiol Komiteto nustatyti faktai leidžia teigti, kad daugumoje jo lankomų vietų tai yra palyginti retas atvejis.

23. Tačiau atrodo, kad, kaip ir suaugusiųjų atveju, didesnė netinkamo elgesio su nepilnamečiais tikimybė yra policijos areštinėse negu kitose laisvės atėmimo vietose. Ir iš tiesų, CPT delegacijos ne kartą gavo įtakingų įrodymų kad nepilnamečiai buvo tarp tų asmenų, kuriuos policijos pareigūnai kankino arba su kuriais kitaip netinkamai elgėsi.

Turėdamas tai omenyje, CPT pabrėžė, kad didžiausia kankinimo ir netinkamo elgesio tikimybė egzistuoja tuoj pat po laisvės atėmimo momento. Dėl šios priežasties yra ypatingai svarbu, jog visi asmenys, kuriems atimta laisvė (įskaitant nepilnamečius), turėtų teisę nuo to momento, kai jie pirmą kartą privalo likti policijoje, pranešti giminaičiui ar kitai trečiajai šaliai apie savo sulaikymo faktą, teisę susisiekti su advokatu ir gydytoju.

Be šių garantijų, kai kuriose jurisdikcijose pripažįstama, kad nepilnamečių pažeidžiamumas savaime reikalauja imtis papildomų atsargumo priemonių. Tai oficiali policijos pareigūnų pareiga patiems užtikrinti, kad atitinkamam asmeniui būtų pranešta apie nepilnamečio sulaikymo faktą (nepriklausomai nuo to, ar nepilnametis to prašo). Taip pat gali būti, kad policijos pareigūnams leidžiama apklausti nepilnametį tik dalyvaujant tokiam asmeniui ir/arba advokatui. CPT sveikina tokį tvarką.

24. Daugelyje aplankytų įstaigų CPT delegacijoms buvo pasakyta, kad nėra neįprasta, jei darbuotojai kartais “pedagoginiais tikslais pliaukšteli” blogai besielgiantiems nepilnamečiams. Komitetas mano, kad netinkamo elgesio prevencijos tikslais visos fizinio baudymo formos privalo būti formaliai uždraustos ir jų turi būti vengiama praktikoje. Nusižengusiems nepilnamečiams turėtų būti taikomos tik nustatytos drausminės priemonės.

25. Komiteto patirtis rodo, kad, kai su nepilnamečiais yra netinkamai elgiamasi, tai dažniau įvyksta dėl nesugebėjimo tinkamai apsaugoti juos nuo netinkamo elgesio, o ne dėl tyčinių ketinimų. Svarbiu bet kurios strategijos, kuria siekiama išvengti tokių piktnaudžiavimų, elementu yra principas, kad apskritai nepilnamečiai laisvės atėmimo vietose turėtų būti laikomi atskirai nuo suaugusiųjų.

CPT pastebėti šio principo pažeidimo pavyzdžiai: suaugę vyrai kaliniai buvo laikomi vyriškos lyties nepilnamečių kameroje, dažnai siekiant, kad jie tose kameroje palaikytų tvarką; moteriškos lyties nepilnametės buvo apgyvendinamos kartu su suaugusiomis moterimis kalinėmis; psichikos ligomis sergantys nepilnamečiai buvo apgyvendinami kartu su chroniškai sergančiais suaugusiaisiais.

Komitetas pripažįsta, kad gali būti tokių išimtinių situacijų (pvz., vaikai ir tėvai laikomi kaip sulaikyti imigrantai), kai nepilnamečių labai geriausia juos laikyti kartu su tam tikrais suaugusiaisiais. Tačiau svetimų suaugusiųjų apgyvendinimas kartu su nepilnamečiais neišvengiamai sukuria galimybę dominuoti ir išnaudoti.

26. Kita garantija prieš netinkamą elgesį laisvės atėmimo vietose yra lyties požiūriu mišri personalo sudėtis, ypač, kai tai susiję su nepilnamečiais. Vyrų ir moterų buvimas personalo sudėtyje gali turėti teigiamos įtakos tiek kuriant bendrą įkalinimo vietos klimatą, tiek skatinant normalius santykius laisvės atėmimo vietoje.

Lyčių požiūriu mišri personalo sudėtis taip pat leidžia tinkamai paskirstyti darbuotojus atliekant tam tikras užduotis, pvz., apieškant asmenį. Šiuo klausimu CPT norėtų pabrėžti, kad, nepriklausomai nuo amžiaus, asmenys, kuriems atimta laisvė, turėtų būti apieškomi tik tos pačios lyties darbuotojų ir bet koks kitoks apieškojimas, kurį atliekant kalinys turi nusirengti, turi būti atliekamas nematant priešingos lyties laisvės atėmimo vietų darbuotojams. Šie principai *a fortiori* taikomi nepilnamečiams.

27. Daugelyje inspektuotų laisvės atėmimo vietų CPT delegacijos pastebėjo, kad priežiūrą vykdančys darbuotojai, kurie tiesiogiai bendrauja su nepilnamečiais, atvirai nešiojasi policininkų lazdas. Tokia praktika nepadedą užtikrinti teigiamų darbuotojų ir kalinių santykių. Pageidautina, kad laisvės atėmimo vietų darbuotojai apskritai nesinešiotų policininkų lazdų. Tačiau, jei manoma, jog tai yra būtina, CPT rekomenduoja, kad lazdų nesimatytų.

Nepilnamečių pataisos įstaigos

1. Įžanga

28. CPT nuomone, visi nepilnamečiai, kuriems laisvė atimta dėl to, kad jie yra kaltinami kriminalinių nusikaltimų padarymu ar dėl to nuteisti, turėtų būti laikomi specialiai tokio amžiaus asmenims skirtose pataisos įstaigose, kurių režimas pritaikytas jų poreikiams ir kurių darbuotojai buvo ruošiami dirbti su jaunais žmonėmis.

Be to, laikant nepilnamečius kalinimo vietose, būtina imtis specialių veiksmų siekiant sumažinti ilgo laikotarpio socialinio neprisitaikymo riziką. Tai reikalauja įvairiapusio požiūrio, pasitelkiant įvairių sričių profesionalų (įskaitant mokytojus, trenerius, psichologus) įgūdžius, siekiant atsižvelgti į individualius nepilnamečių poreikius saugioje mokymo ir socioterapinėje aplinkoje.

2. Materialinės kalinimo sąlygos

29. Gerai įrengtoje nepilnamečių pataisos įstaigoje jaunuoliams, kuriems atimta laisvė, bus užtikrintos teigiamos ir į asmenybę orientuotos laikymo sąlygos. Patalpos, kuriose nepilnamečiai miega, praleidžia laiką, turi būti ne tik tinkamo dydžio, gerai apšviestos ir ventiliuojamos, bet ir apstatytos tinkamais baldais, su tinkamai atlikta apdaila ir vizualiai patrauklios. Jei nėra rimtų tam prieštaraujančių saugumo motyvų, nepilnamečiams turėtų būti leista turėti tam tikrą asmeninių daiktų skaičių.

30. CPT norėtų pridurti, kad kai kuriose įstaigose buvo pastėta tendenciją neatsižvelgti į suimtų moterų, įskaitant ir mergaites, asmeninės higienos poreikius. Šiai asmenų grupei ypatingai svarbu užtikrinti galimybę naudotis sanitariniais įrengimais, taip pat aprūpinti higienos reikmenimis, įskaitant ir higieninius paketus. Neaprūpinimas šiais pagrindiniais reikmenimis pats savaime gali prilygti žeminančiam elgesiui.

3. Režiminė veikla

31. Nors prasmingo užsiėmimo stoka kenkia bet kuriam kaliniui, tai ypač žalinga nepilnamečiams, kuriems ypatingai reikia fizinės ir protinės veiklos. Nepilnamečiams, kuriems atimta laisvė, turėtų būti organizuojama mokymo, sporto, profesinio mokymo, poilsio ir kitokios prasmingos veiklos programa. Fizinis lavinimas turėtų būti svarbia šios programos dalimi.

Ypatingai svarbu, kad mergaitės ir jaunos moterys, kurioms yra atimta laisvė, turėtų teisę dalyvauti tokioje veikloje taip pat kaip ir analogiškoje situacijoje atsidūrę vyriškos lyties asmenys. Labai dažnai CPT yra pastebėjęs, kad nepilnamečiams siūlomi tokie užsiėmimai, kurie stereotipiškai laikomi “tinkamais” joms (kaip siuvinėjimas ir rankdarbiai), o nepilnamečiams vaikinams organizuojamas rimtesnis profesinis mokymas. Todėl šiuo požiūriu CPT norėtų išreikšti savo pritarimą principui, įtvirtintam Pekino taisyklių 26.4 punkte, pagal kurį visais būdais turi būti stengiamasi užtikrinti, kad nepilnamečės, kurioms atimta laisvė, “jokiu būdu negautų mažiau priežiūros, apsaugos, pagalbos, gydymo ir mokymo negu jauni vyriškos lyties nusikaltėliai. Turi būti užtikrinamas teisingas elgesys su jomis”.

32. Į daugelio Komiteto aplankytų nepilnamečių laisvės atėmimo vietų režimas buvo organizuojamas pagal paskatinimų tvarką, kai nepilnamečiai už tinkamą elgesį galėjo gauti tam tikrų privilegijų.

Nors CPT neturėtų reikšti savo požiūrio į tokios tvarkos socialinę-auklėjamąją vertę, jis ypatingą dėmesį skiria bazinio pagal tokias schemas nepilnamečiams taikomo režimo turiniui ir tam, ar nepilnamečių progreso (regreso) tvarka, užtikrina tinkamą apsaugą nuo darbuotojų savavališkų sprendimų.

4. Darbuotojų klausimai

33. Nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, kalinimas ir jų priežiūra yra ypatingai sudėtinga užduotis. Šias pareigas atliekantys darbuotoja turėtų būti rūpestingai atrenkami pagal jų asmeninę brandą ir sugebėjimą spręsti su šia amžiaus grupe dirbant iškylančias problemas bei užtikrinti šių asmenų gerovę. Konkrečiau kalbant, jie turėtų būti pasišventę darbui su jaunais žmonėmis, sugebėti vadovauti ir motyvuoti asmenis, už kuriuos atsako. Visi darbuotojai, įskaitant ir atliekančius tik priežiūros funkcijas, turėtų būti mokomi tiek prieš pradedant dirbti, tiek ir darbo metu. Jie taip pat turėtų turėti galimybę pasitelkti atitinkamą išorinę paramą; taip pat turėtų būti vykdoma jų darbo priežiūra.

Be to, tokioms laisvės atėmimo vietoms turėtų vadovauti asmenys, turintys ryškių vadovo įgūdžių, galintys efektyviai patenkinti sudėtingus ir prieštarigus nepilnamečių ir darbuotojų jiems keliamus reikalavimus.

5. Ryšiai su laisve

34. CPT teikia ypatingą svarbą visų asmenų, kuriems atimta laisvė, ryšiams su laisve. Turėtų būti vadovaujama principu padėti palaikyti ryšius su laisve; taikant bet kokius tokių ryšių apribojimus, turėtų būti atsižvelgiama tik į saugumo sumetimus arba turimus resursus.

Aktyvi pagalba palaikant tokius ryšius gali būti itin naudinga nepilnamečiams, kuriems yra atimta laisvė, kadangi daugelis jų gali turėti elgesio problemų, susijusių su emocijomis netektimis ar socialinių įgūdžių stoka.

CPT taip pat norėtų pabrėžti, kad nepilnamečio ryšys su laisve niekada neturėtų būti apribojami ar uždraudžiamas kaip drausminė priemonė.

6. Drausmė

35. Beveik visose nepilnamečių laisvės atėmimo vietose netinkamai besielgiantiems nepilnamečiams taikomos drausminės nuobaudos.

Turėdamas tai omenyje, CPT yra itin susirūpinęs dėl nepilnamečių laikymo drausminės zonos patalpose sąlygomis, kadangi ši priemonė gali kelti pavojų jų fizinei ir/ar dvasinei sveikatai. Komitetas mano, kad tokia priemonė turėtų būti taikoma ypatingai išimtiniais atvejais. Jei nepilnamečiai laikomi atskirai nuo kitų, tai turėtų trukti kuo trumpiau ir, visais atvejais, jiems turi būti užtikrinami tinkami žmogiški kontaktai, galimybė skaityti ir kiekvieną dieną bent valandą būti lauke.

Visas nepilnamečiams taikomas drausmines priemones turėtų būti galima oficialiai ginčyti, ir jos turėtų būti tinkamai įformintos. Būtent: nepilnamečiai turėtų turėti teisę būti apklausti dėl nusižengimo, kurį jie tariamai atliko, ir apskusti aukštesnei valdžiai bet kokias paskirtas nuobaudas; visa detali informacija apie tokias nuobaudas turėtų būti registruojama žurnale, pildomame kiekvienoje nepilnamečių laisvės atėmimo vietoje.

7. Skundų tikrinimo ir inspektavimo procedūros

36. Efektyvios skundų ir inspektavimo procedūros yra pagrindinės garantijos prieš netinkamą elgesį nepilnamečių įstaigose.

Nepilnamečiai turėtų turėti galimybes pateikti skundus (tiek įstaigos administracinės sistemos viduje, tiek išoriškai) ir konfidencialiai susisiekti su atitinkamu valdžios atstovu.

CPT mano, jog ypatingai svarbu, kad kiekvienoje nepilnamečių laisvės atėmimo vietoje reguliariai lankytųsi nepriklausomi organai (pvz., inspektorių komitetas arba teisėjas), kurie būtų įgalioti nagrinėti kalinių skundus (o jei reikia, ir imtis atitinkamų priemonių) bei inspektuoti laisvės atėmimo vietos gyvenamąsias ir kitas patalpas.

8. Medicininiai klausimai

37. Nagrinėdamas sveikatos priežiūros tarnybų pataisos įstaigose klausimą, savo Trečiojoje bendroje ataskaitoje (žr. CPT/Inf (93) 12, para. 30-77) CPT nurodė tam tikrus bendruosius kriterijus, kuriais rėmėsi savo darbe (teisė į gydytoją; lygiavertė sveikatos priežiūra; paciento sutikimas ir konfidencialumas; profilaktika; profesinė nepriklausomybė ir kompetencija). Šie kriterijai taip pat taikomi ir nepilnamečių laisvės atėmimo vietoms.

38. Savaimė suprantama, kad CPT ypatingą dėmesį skiria specifiniams medicininiais nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, poreikiams.

Ypatingai svarbu, kad nepilnamečių sveikatos priežiūra būtų sudėtine įvairiapusės (medicininės, psichologinės, socialinės) sveikatos priežiūros programos dalimi. Be kita ko, tai reiškia, kad įstaigos sveikatos priežiūros darbuotojų (gydytojų, slaugos personalo, psichologų, kt.) ir kitų nuolat su kaliniais bendraujančių specialistų (įskaitant socialinius darbuotojus ir mokytojus), darbas turi būti glaudžiai koordinuojamas. Taip turėtų būti siekiama užtikrinti, kad nepilnamečiams, kuriems atimta laisvė, teikiama sveikatos priežiūra sudarytų vientisą paramos ir terapijos tinklą.

Taip pat pageidautina, kad laisvės atėmimo vietų priežiūros programos būtų išdėstytos raštu. Su programomis turėtų turėti galimybę susipažinti visi darbuotojai, kuriems gali tekti toje veikloje dalyvauti.

39. Su visais patekusiais į laisvės atėmimo vietą nepilnamečiais turėtų kuo greičiau pasikalbėti ir juos apžiūrėti gydytojas. Išskyrus išimtines aplinkybes, pokalbis/apžiūra turėtų būti atlikti nepilnamečių priėmimo dieną. Tačiau pirmuoju naujai atvykusio nepilnamečio kontaktu su sveikatos priežiūros tarnyba gali būti ir susitikimas su kvalifikuota medicinos seserimi, kuri po to informuoja gydytoją.

Tinkamai atlikta medicininė asmens apžiūra jo priėmimo momentu turėtų padėti įstaigos sveikatos priežiūros tarnybai nustatyti potencialių sveikatos problemų (pvz., narkomanija, polinkis į savižudybę) turinčius jaunuolius. Kuo anksčiau išsiaiškinus apie tokias problemas, būtų lengviau per įstaigos medicininę, psichologinę, socialinę priežiūros programą taikyti prevencines priemones.

40. Be to, neabejotina, kad visi laisvės atėmimo vietose laikomi nepilnamečiai bet koku metu, nepriklausomai nuo jiems taikomo režimo (įskaitant drausminės zonos patalpose laikomus nepilnamečius) turėtų turėti teisę į konfidencialius pasimatymus su gydytoju. Taip pat turėtų būti užtikrinta reali galimybė susisiekti su įvairiais medicininės priežiūros specialistais, įskaitant stomatologus.

41. Sveikatos priežiūros tarnybos darbas bet kurioje laisvės atėmimo vietoje neturėtų apsiriboti vien tik sergančiųjų gydymu. Ši tarnyba taip pat turėtų būti atsakinga už socialinę bei profilaktinę mediciną. Šiuo požiūriu CPT norėtų pažymėti du ypatingai svarbius nepilnamečiams, kuriems atimta laisvė, aspektus, t.y. kalinių maitinimą ir švietimo sveikatos klausimais teikimą.

Sveikatos priežiūros darbuotojai turi aktyviai dalyvauti prižiūrint kaliniams teikiamo maisto kokybę. Tai ypač svarbu nepilnamečiams, kurie dar nėra pilnai išnaudoję savo augimo potencialo. Tokiais atvejais netinkamo maitinimo pasekmės gali išaiškėti greičiau ir būti rimtesnės nei tiems asmenims, kurie jau yra fiziškai subrendę.

Be to, visuotinai pripažinta, kad nepilnamečiai, kuriems atimta laisvė, turi polinkį į rizikingą elgesį, ypač kiek tai susiję su narkotikais (įskaitant alkoholį) ir seksu. Todėl švietimo sveikatos klausimais, aktualiais jauniems žmonėms, yra svarbi profilaktinės sveikatos apsaugos programos dalis. Konkrečiai, tokioje programoje turėtų būti numatyta teikti informaciją apie piktnaudžiavimo narkotikais pasekmes bei apie užkrečiamas ligas.